

Tiina Miettinen

Sukututkimus apuna historiantutkimuksessa

Onko sukututkimuksesta hyötyä historiantutkimukselle? Se on kysymys, jonka sukututkijat usein esittävät historiantutkijalle. Kysymykseen ei voi vastata sanoilla kyllä tai ei. Ensin on pohdittava miten ja millaisista lähtökohdista sukututkimusta tehdään. Ollakseen historian tutkijalle hyödyllistä, sukututkimuksen pitää ensinnäkin tukea historiantutkijan kysymyksenasettelua. Ihmisten sukutaustan selvittäminen saattaa selittää paljonkin heidän tekemiään valintoja. Sukulaisverkostot ja niiden toimintalogiikka voivat auttaa ymmärtämään aikakauden yhteiskuntaa ja kulttuuria.

Kahdenlaista sukututkimusta

Sukututkimus alkoi muodostua todelliseksi kansanliikkeeksi 1970-luvulla Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Siitä tuli Suomessakin suosittu vapaa-ajan harrastus, johon yhtenä syynä oli kasvanut siirtolaisuus sekä muuttoliike maalta kaupunkiin. Tärkeänä tekijänä sukututkimuksen suosiolle oli myös yhdysvaltalaisen kirjailijan Alex Haleyn vuonna 1976 ilmestynyt maailmankuulu romaani "Juuret" ja siitä muokattu tv-sarja.

Samaan aikaan sukututkimus menetti Suomessa merkitystään historiantutkimuksen aputieteenä. Se jäi taka-alalle, koska historiantutkimuksen kenttä laajentui sodan jälkeisessä Suomessa. Historiantutkimuksen osa-alueista pääosa on nykyään sellaisia, joissa sukututkimuksen avulla saatua detaljitetieto ei yksinkertaisesti tarvita.

Sukututkimuksen harrastajat esittävät usein toivomuksia, että sukututkimus otettaisiin vakavammin historiantutkimuksen piirissä. Ongelma on se, että sukutietoja kaipaava historiantutkija ei välttämättä voi käyttää tehtyä sukuselvitystä apuna työssään. Useista sukukirjoista ja sukututkimuksista puuttuvat lähdeviitteet tai ne on merkitty liian epämääräisesti. Yksinkertainen sukukaavio ei myöskään sinällään kerro mitään olennaista historiasta. Yksi syy sukututkimuksen jäämisessä paitsioon on se, että suurin osa sukututkimuksista on historiantutkijan kannalta "keskeneräisiä". Harrastajat kohtaavat lähdeongelmia ja luopuvat kunnianhimoisemmasta sukututkimuksesta.¹

Monille sukututkijoille riittääkin yksinkertainen sukuselvitys omaksi ja perheen iloksi. Tavoitetta ei pidä missään nimessä moittia. Oman suvun kautta saatu historiantuntemus ei ole koskaan pahasta. Osa sukututkimuksen harrastajista on kunnianhimoisia: he pyrkivät harrastuksessaan samaan tieteelliseen tarkkuuteen kuin koulutetut historiantutkijat. He myös opiskelevat omatoimisesti historiaa ja paleografiaa sekä pyrkivät käyttämään sukututkimuksessa hyväkseen kirkonkirjoja vaikeampia lähdeaineistoja.

Osa historiantutkijoista ei näytä tietävän, että sukututkimus menee muiden tieteiden tapaan eteenpäin. Sukututkimusharrastajien ansiosta klassikon asemassa olevien sukukirjojen tietoja on korjattu ja täydennetty uusilla tiedoilla. Vanhojen sukuselvitysten korjauksia sekä uusia sukuselvityksiä ilmestyy koko ajan Suomen Sukututkimusseuran aikakausjulkaisu *Genoksessa*, Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirjoissa ja muissa julkaisuissa. Valitettavasti historiantutkijat eivät aina tunne uusia tutkimustuloksia, vaan he ovat käyttäneet lähteinään usein tiedoiltaan vanhentuneita sukukirjoja.² He eivät ole osanneet tarkistaa, olisiko suvun tietoja mahdollisesti korjattu *Genoksessa* tai *Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirjassa*. Näin vanhat genealogiset virheet päätyvät toistuvasti uusiin väitöskirjoihin ja muihin historiantutkimuksiin. Hyvänä esimerkkinä ovat uuden Kansallisbiografian monet henkilöartikkelit, joiden tiedot perustuvat vanhentuneisiin sukukirjoihin: siten henkilöiden sukutiedot ovat virheellisiä.³ Sukututkijoista on turhauttavaa nähdä, miten moneen kertaan kumotut sukutiedot toistuvat uusissa ja arvostetuissa historiantutkimuksissa. Turhautuneiden lukijoiden joukko kasvaa, koska sukututkimus ja historianharrastus kasvattavat yhä edelleen 2000-luvulla suosiotaan.

Tänä vuonna 90-vuotta täyttävä Suomen Sukututkimusseura on tieteellinen seura ja sellaisena se toivottavasti säilyy myös tulevaisuudessa. Vuodesta 1930 ilmestyneen aikakausjulkaisun *Genoksen* taso pidetään edelleen korkeana, jotta sukututkimus täyttäisi historian aputieteen asemansa. Julkaistuissa suku- ja henkilöhistoriallisissa artikkeleissa on oltava asianmukaiset lähdeviitteet. *Genoksen*, Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirjan ja erillisjulkaisujen artikkeleissa on myös referee -käytäntö. Näin taataan se, että niin sukututkijat kuin historiantutkijatkin voivat luottaa julkaistuihin tietoihin.

Viime aikoina tietyt historian suuntaukset ovat kuitenkin jälleen ottaneet genealogian avukseen. Historiantutkimuksessa on nostettu esiin erityisesti perheiden ja naisten historia sekä sitä kautta arkipäivän historia. Jo 1980-luvulla muotiin tuli ns. mikrohistoria, jossa tutkitaan yksittäisten ihmisten elämänvaiheita. Tultaessa 2000-luvulle kiinnostus historiantutkimuksessa on alkanut kohdistua yksilöön ja elämäntarinoihin, jolloin sukulaisuuden ja perheyhteyksien tutkimus on taas noussut merkittäväksi.⁴ Erityisesti Ruotsin ajan historiaa tutkivalle on selvää, että suvulla oli ihmisille tärkeä merkitys. Sukutausta selittää, miten ja miksi ihmiset toimivat eri tilanteissa siten kuin toimivat. Siksi ihmisten perhetaustan - siis suvun - selvitys on tullut historiantutkimuksessa uudelleen tärkeäksi.

Rippikirjojen takana

Sukututkimuksen hyödyt historiantutkimuksessa tulivat ilmi, kun selvitin aviottoman lapsen synnyttäneiden naisten taustaa Hauholla 1700-luvun lopulla. Halusin selvittää periytykö aviottomuus äideiltä tyttärille ja millaisessa säätyasemassa olevien perheiden tyttäret päätyivät aviottomien lasten äideiksi. Lisäksi tutkin sitä, olivatko aviottoman lapsen synnyttäneet naiset paikasta toiseen kulkevia piikoja. Naiset menettivät tittelinsä kirkonkirjoissa synnytettyään aviottoman lapsen. Tilalle tuli kirjainpari "qp" (qvinsperson = naisihminen). Heidän taustansa selvittämisessä piti ottaa käyttöön genealogialle tyypilliset menetelmät.

Aviottoman lapsen synnyttäneet naiset olivat usein sukusiteissä taloon tai perheeseen, jossa he asuivat. Heitä ei siis ajettukaan pois kotoaan kuten usein on oletettu. Rippikirjoihin ei merkitty, että he olivat isännän tyttäriä, sisaria tai tätejä. Pappi saattoi jopa seuraavassa rippikirjassa siirtää naisen perheen ulkopuolelle palkollisten joukkoon. Joskus kirkkoherra listasi kaikki kylän aviottoman lapsen synnyttäneet naiset omaksi ryhmäkseen itsellisten sivulle. Kyse oli tilastoinnista ei siitä, että heidät olisi ajettu kotoaan. Tutkija voi vain arvailla heidän todellista asuinpaikkaansa kylässä.

Rippikirja oli 1800-luvun lopulle asti väestökirjanpitoa. Jokainen seurakunnan asukas merkittiin rippikirjoihin. Pitäjän asukkaat kirjattiin kylittäin ja perheittäin rippikirjan aukeamalle. Säätyläisille, talollisille, sotilaille, käsityöläisille ja muille tilattomille oli kaikille omat sivunsa.

Rippikirja noudatti siis säätyjakoa. Muistiin merkittiin jokaisen ihmisen sosiaalinen asema, kristinopin taidot, ehtoollisella käynnit, muutot ja mahdolliset muut asiat. Rippikirja oli varsinkin 1800-luvulla myös rikosrekisteri. Yksi rippikirjan aukeama kertoo tiedot 5-10 vuoden ajalta. Perhe kirjattiin siihen sellaisena kuin se oli uutta rippikirjaa aloitettaessa. Seuraavien vuosien kuluessa papit turvautuivat yliviivauksiin ja lisäyksiin, koska tilanteet perheissä vaihtelivat: lapsia syntyi, avioliittoja solmittiin, joku lähti kotoa pois tai muutti takaisin kotiin ja joku perheestä saattoi kuolla. Joskus sivut tulivat täyteen ja väkeä piti mahduttaa jopa maginaaleihin ja toisille sivuille.

Naisia ja miehiä voitiin muutenkin siirrellä rippikirjoissa. Isännän kuoltua pojasta tuli uusi isäntä ja naimattomista sisaruksista tuli tällöin talollisen sisaria ja veljiä. Heidät voitiin tämän jälkeen kirjata erilleen talollisperheestä. Toisinaan isännän sisar saatettiin merkitä rippikirjassa piiksi eikä enää talon tyttäreksi tai isännän sisareksi. Myös tilattomissa perheissä sukulaisten luokse tai palvelukseen muuttanut tytär tai poika saattoi palata takaisin kotiinsa asumaan, mutta rippikirjan tilanpuutteen vuoksi hän löytyy jopa eri sivulta kuin perheensä.

Pelkkä nimen siirto toiseen kohtaan rippikirjassa ei välttämättä kuvastanut tilannetta perheen sisällä. Henkilö saattoi edelleen asua perheessä samassa asemassa kuin ennenkin. Rippikirjan sivulla näkyvä perhekokonaisuus ei siis kuvasta aina todellisuutta. Mikäli perheenjäsenet halutaan selvittää tarkkaan, niin genealoginen tutkimus pitää kohdistaa kaikkiin samalla rippikirjansivulla näkyviin ihmisiin. Toisinsanoen tutkittavan ihmisen tausta on selvitettävä seuraamalla tarkkaan yhden perhekunnan vaiheita useasta rippikirjasta sekä varmistettava tiedot vielä syntyneiden, vihittyjen ja haudattujen luetteloista.

Muualta pitäjään tullut pappi ei tuntenut pitäjän sukuverkostoja ja vaikka olisi tuntenutkin, niin se ei vaikuttanut hänen tilastointiinsa. Pappi ei tehnyt rippikirjaa tulevaisuuden sukututkijoita tai perhehistoriantutkimusta silmälläpitäen. Hän ryhmitteli väen säätyläisiin, talollisiin ja tilattomiin. Väestön kasvaessa 1700-luvun lopulla syntyi pulmia miten mahduttaa kaikki määrättyille sivuille. Säätyläisperheeseen muuttanut sukulainenkin saattoi päätyä paremman tilan puutteessa rippikirjassa tilattomien sivulle. Sukututkimuksen lähteisiin ja työtapoihin perehtyminen auttaa historiantutkijaa lähdekriittisyyteen kirkonkirjojen äärellä.

Esimerkkinä yksi suku

Ns. tilattoman väestön ongelma lähteissä tuli jälleen esiin, kun ryhdyin FM Ulla Koskisen kanssa (aluksi harrastuksena ja ilman tieteellisiä tavoitteita) kokoamaan Pälkäneen Kirvun Knaapilan ratsutilalla asuneen suvun jälkeläisiä. Kyseessä oli säätyläissuku, jonka jäsenistä suuri osa päätyi 1700-luvun kuluessa tilattomaan väestöön. Halusimme selvittää jokaisen suvun kolmessa polvessa eläneen jäsenen kohtalon 1700-luvulla. Työ tuntui ensin toivottomalta. Lapsia syntyi perheisiin paljon, muuttokirjat puuttuivat 1700-luvulta eikä sukunimiä käytetty. Säätykierto oli nopeaa ja tilattomuus suvun piirissä kasvoi huimasti. Suvun jäseniä näytti katoavan jälkiä jättämättä.

Otimme käyttöön lisensiaattityössä käyttämäni menetelmän. Selvitimme ensin kaikki suvun talollisperheet, jotka löytyivät helpoimmin. Sen jälkeen ryhdyimme selvittämään samalle rippikirjansivulle kirjattujen saman talon alaisuuteen kuuluneiden palkollisten ja tilattomien vanhempia ja isovanhempia. Tutkimustapa oli työläs mutta se tuotti tuloksia. Talojen alaisuuteen merkityt itsellisperheet ja palkolliset olivat usein talon emännän tai isännän sisaria, serkkuja, tätejä tai muita lähisukulaisia. Samalla ilmeni, että Knaapilan suvun talollisperheiden kadonneista tyttäristä ja pojista monet asuivat setiensä, tätiensä, sisartensa ja veljiensä perheissä jopa eri pitäjissä.

Patronyymit saattavat olla kirkonkirjoissa virheellisiä, samoin sukulaisuutta kuvaavat nimekkeet. Emännän sisar olikin vihittyjen luettelossa merkitty tämän tyttäreksi. Nimekkeet "talollisentytär- tai poika" (bondedotter ja bondeson) osoittautuivat hyvin epämääräiseksi. Moni kotitaloudessa asunut sukulainen on saanut rippikirjassa merkinnän piika tai renki. Kotitalous oli siis paljon muutakin kuin vain isä, äiti ja lapset. Serkkuja ja pikkuserkkuja asui eripituisia aikoja perheenjäseninä, palkollisina tai alustalaisina. Kotitalouden sijaan voisi toisinaan käyttää sanaa suku.

Genealoginen tutkimus paljasti, miten Knaapilan suvussa varsinkin köyhtyneet säätyläissukulaiset turvautuivat vauraisiin talollisiin. Lisäksi säätyläisyyden alimmilla portailla sinnitelleet turvasivat asemansa naimalla omasta suvusta kaukaisempia pikkuserkkuja. Löysimme myös salattuja asioita, kuten ratsutilan tyttären aviottomana syntyneen pojan. Hän varttui aikuiseksi toisessa pitäjässä sukulaistalossa ja avioitui kolmannessa pitäjässä asuvan

pikkuserkkunsa kanssa. Miehen tittelinä oli rusthollinpoika Hauholta, mutta sellaista rusthollia, johon tieto olisi sopinut, ei löytynyt. Näyttää siltä, että nimeke "rusthollinpoika" oli tarkoituksella tekaistu.

Hämeen tilattomien joukossa oli monenlaista väkeä ja erilaisia ryhmiä. Sukututkimuksen avulla paljastui, että säätyjako ei ollut ollenkaan yksinkertainen asia. Kolmannen polven rusthollisuvun jäsen tuskin piti itseään samanarvoisena kolmannen polven ruotusotamiehen jälkeläisen kanssa, vaikka molemmat olivat palkollisia ja siten siis samassa asemassa. Rusthollisuvun tilaton jälkeläinen etsi aviopuolisokseen mielellään sellaisen tilattoman henkilön, jolla oli myös sukujuuret säätyläistöön. Sukutausta saattoi vaikuttaa paljonkin aviopuolison valintaan ja muihin ratkaisuihin. Suku saattoi myös tukea köyhempiä jäseniään, jolloin he luonnollisesti olivat toisenlaisessa asemassa kuin pitäjään muualta muuttanut suvuton henkilö.

Seuraava genealoginen tutkimushaaste voisi olla 1600-luvun hämäläinen talonpoikaisyhteisö. Tällaiseen tulokseen päädyin, kun selvitin erään hauholaisen kylän autioitumiskehitystä tekeillä olevaan Hauhon pitäjänhistoriaan. Näennäisesti näytti siltä, että yksittäiset miehet ottavat autiotiloja viljelyyn parissa eri kylässä. Sehän ei ole mitenkään kummallista 1600-luvun tuomiokirjoissa. Taustalla oli kuitenkin saman talonpoikaissuvun miesten määrätietoista vaikuttava yhteishanke. Asia paljastui, kun aloin henkikirjojen avulla selvittää miesten taustoja eli tehdä sukututkimusta. Historiantutkija minussa kysyy oliko tavallista, että autiotiloja ryhdyttiin viljelemään sukulaisten yhteishankkeena? Keitä samaan sukupiiriin luettiin? Kuinka suvun yhteishankkeelle kävi? Onko tuntemuksemme 1600-luvun talonpoikaisyhteisöstä puutteellisempää kuin on luultu? Oliko jako talollisiin, lampuoteihin ja tilattomiin niin selvä kuin yleensä luullaan? Löytyisikö edellisiin kysymyksiin vastaus genealogian avulla?

Kirjoittaja on filosofian lisensiaatti, joka valmistelee väitöskirjaansa Aviottomuus, avioliitto ja kotitalouden muutokset Hämeessä 1600- luvulta 1700-luvulle Tampereen yliopiston historiatiteenlaitoksella. Hän on myös Suomen Sukututkimusseuran aikakausjulkaisun Genoksen päätoimittaja. Artikkelit perustuu esitelmään "Rusthollista akanalatoon. Hämeen 1700-luvun tilaton väestö genealogisesta näkökulmasta", joka pidettiin 19.4.2006 Tieteiden talolla Historiallisen yhdistyksen järjestämässä seminaarissa "Sukututkimus ja historiankirjoitus".

-
- ¹ Sukututkimuksen asemasta mm. Tommila, Päiviö, Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia. Porvoo 1989.
- ² Tällaisia klassikkoja ovat mm. Bergholm, Axel, Sukukirja. Suomen aatelittomia sukuja I-II. Helsinki 1892-1901. Carpelan, Tor, Ättartavlor för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna. Helsingfors 1958. Ramsay, Jully, Fräresläkter i Finland intill stora ofreden. Helsingfors 1909-1916. Wiskman, Atle, Släktbok. Helsingfors 1916.
- ³ Kansallisbiografian artikkeleiden sukutiedoista käytyä keskustelua ks. Genos 3/2003. Keskustelua s.176-177, Genos 4/2003. Keskustelua s.224-225. Genos 1/2004. Keskustelua s.46-49. Genos 2/2004. Pääkirjoitus, s.65. Luther, Georg, Pitäisikö tuntea sukuhistoriaakin? Historiallinen aikakauskirja 2/2005, s.221-224.
- ⁴ Ks. esim. Kaartinen, Marjo, Korhonen, Anu, Historian kirjoittamisesta. Turku 2005.